

JOLANTA SZEMPRUCH

W poszukiwaniu idei podmiotowości relacji edukacyjnych rodziny i szkoły

Subjectification in school education as a condition of its improvement

Abstract: Subjectification in education relates primarily to teachers, pupils and their parents. The realization of the principle of subjectification of a pupil requires an adequate programme and organizational conditions facilitating a deliberate, active and positively motivating partnership and partnership. Thus creating of an environment susceptible to its activity, which as per its essence of subjectification is a result of a free choice, constitutes an expression of a sense of creativity and control of an environment. Teacher's subjectification is perceived as an area of his or her activity with various degrees of freedom exemplified by goal setting, decision making, carrying out tasks and self-assessment of individual progress. School's proper functioning depends on the measure of success in teachers and parents partnership. This partnership, which is aimed at balancing both subjects in the areas of privilege and competence, stresses the parental role change in relation to school with emphasis on their creative involvement. Forming of subjectification relations in school constitutes an important element of its growth and improvement.

Key words: subjectification, school, pupil, parents, teacher

Podmiotowe relacje rodziny i szkoły stały się szczególnie istotne wobec nowych zadań i wyzwań społecznych oraz zmieniającej się szkoły, w której współdziałanie podmiotów edukacyjnych stanowi podstawę procesu wychowania. Rodzina i szkoła, działając oddzielnie, nie są w stanie sprostać oczekiwaniom społecznym i efektywnie wychowywać młodych pokoleń. Aktualny model wzajemnych relacji opierać się powinien na świadomie inicjowanej i rozwijanej współpracy szkoły z rodzicami i środowiskiem lokalnym oraz wspólnym dopełnianiu tych działań w celu integralnego rozwoju osobowości wychowanka.

Upodmiotowienie relacji edukacyjnych rodziny i szkoły w praktyce niejednokrotnie napotyka wiele przeszkód i pozostaje w sferze postulatów oraz projektów. Jednym z powodów takiej sytuacji może być wielość sposobów rozumienia istoty podmiotu i podmiotowości. Problematyka podmiotowości od wieków pojawia się w bardzo różnych ujęciach i kontekstach, począwszy od starożytnej demokracji, poprzez oświeceniowe koncepcje człowieka i edukacji, progresywizm pedagogiczny eksponujący prawa dzieci, uwzględnianie ich potrzeb i możliwości rozwojowych, aż po współczesne koncepcje podmiotowego współistnienia nauczyciela, uczniów i ich rodziców. Zagadnienie podmiotowości jest przedmiotem rozważań prowadzonych w ramach filozofii, socjologii, psychologii i pedagogiki, zajmuje coraz ważniejsze miejsce we współczesnej refleksji nad jednostką ludzką, jej sensem życia, możliwościami, funkcjonowaniem w różnorodnych układach kulturowych i społecznych. W pedagogice podmiotowość rozpatrywana jest również w perspektywie aksjologicznej i teleologicznej. Niekiedy traktuje się ją jako cel i wartość edukacji, a także zadanie wychowania. W niniejszym tekście zarysowane zostaną różne obszary namysłu nad możliwościami zastosowania idei podmiotowości do organizowania procesów doskonalenia i rozwoju wzajemnych relacji rodziny i szkoły.

Istota podmiotowości

Idea podmiotowości pojawiła się już w filozofii starożytnej Dalekiego Wschodu, w której człowiek traktowany był jako wartość najwyższa. Nowe znaczenie problematyce podmiotowości nadała filozofia nowożytna. W ujęciu filozoficznym podmiotowość uznawana jest za immanentną cechę człowieczeństwa. Z jednej strony człowiek jest wolny w swoich decyzjach i czynach, ma swobodę w działaniach, z drugiej zaś strony wskazuje się na jego poczucie odpowiedzialnego funkcjonowania w rzeczywistości materialnej i społecznej. W teoriach psychologicznych podmiotowość odnosi się do jednostki ludzkiej. Istotą podmiotowości człowieka jest osobista sprawczość, czyli świadoma aktywność, w trakcie której człowiek dokonuje samodzielnych wyborów i podejmuje decyzje, starając się niejako twórcą zdarzeń i stanów, przez co wywiera wpływ na otoczenie, na swoje zachowanie i swój los, przejmując odpowiedzialność za swoje życie. W socjologii natomiast funkcjonuje pojęcie podmiotowości społecznej; podmio-

tem są instytucje, grupy społeczne, niekiedy kategorie i całe środowiska (Górniewicz, 2001, s. 24).

Można zatem stwierdzić, że w naukach społecznych zagadnienie podmiotowości występuje w dwu, wzajemnie się uzupełniających perspektywach. Pierwsza perspektywa dotyczy idei podmiotowości jednostkowej – człowiek jest świadomy swojej odrębności od innych osób i świata natury, ma też świadomość własnego życia psychicznego i własnej natury. Zawiera też swoisty autonomiczny i niepowtarzalny rdzeń psychologiczny, dzięki któremu człowiek zyskuje poczucie tożsamości własnych działań, myśli i czynów. Perspektywę drugą wyznaczają studia nad jednostką na tle społecznym. Inne osoby są punktem odniesienia dla działań jednostki i weryfikacji jej myśli. Poczucie tożsamości uzyskuje ona poprzez odniesienie własnych działań do działań podejmowanych przez inne osoby.

Wskazane idee podmiotowości można również odczytać we współczesnej myśli pedagogicznej, w której zagadnienie to jest analizowane w różnych perspektywach. Termin „podmiot” używany jest do nazywania świadomego bytu, który chce i może działać, ma wpływ na treść, formę i przebieg zdarzeń, w których uczestniczy, działa zgodnie z własną wolą i z nastawieniem na zmianę siebie oraz świata społecznego, przyrodniczego i technicznego. Podmiot interpretowany jest w opozycji do przedmiotu (Czerpaniak - Walczak, 2006, s. 112–113), a jako byt może przybierać postać osobową (byt indywidualny) lub wspólnotową (podmiot zbiorowy).

Podmiotowość zaś – będąca atrybutem osoby lub zbiorowości – jest typem świadomości odzwierciedlającym się w czynach noszących znamiona świadomego, odpowiedzialnego przekształcania rzeczywistości. Jako struktura zintegrowana uwidacznia się w świadomym, racjonalnym postępowaniu człowieka. W ramach pojęcia „podmiotowość” można wyodrębnić następujące jego korelaty: (1) świadoma moc sprawcza; (2) krytyczny, racjonalny wybór i kierunkowanie działania na realizację własnych preferencji; (3) odpowiedzialność, odwaga i godność w ponoszeniu konsekwencji dokonywanych wyborów i podejmowanych decyzji (Czerpaniak - Walczak, 2006, s. 114). Na podmiotowość składają się:

- dynamiczna struktura wewnętrznej organizacji człowieka;
- jego indywidualność biopsychiczna i społeczna;
- tożsamość właściwa każdemu człowiekowi;
- świadomość związków z otoczeniem, polegająca na rozumieniu otoczenia;
- indywidualna hierarchia wartości celów i standardów oraz podejmowana zgodnie z nimi działalność (Lewicki, 1997, s. 62).

Podmiotowość oznacza, że człowiek ma określoną tożsamość, posiada mniej lub bardziej wyraźną indywidualność, a jego własna działalność zależy w znacznym stopniu od niego samego (Tomaszewski, 1985, s. 72). Dzięki podmiotowości człowiek jest zdolny uświadomić sobie fakt podlegania przemianom i wpływania na nie dzięki swym własnym, mniej lub bardziej autonomicznym

działaniami. Można zatem mówić o dwóch postaciach podmiotowości: poznawczej i sprawczej. Łączy się ona z uczestniczeniem człowieka w rzeczywistości, świadomym i celowym na nią oddziaływaniem i wyrażaniem własnej indywidualności i odrębności opartej na systemie wartości.

Podmiotowość wyraża się nie tylko w sprawstwie, ale również w poczuciu podmiotowości, na które składają się: wpływ na proces tworzenia znaczeń dotyczących samego siebie i otoczenia jednostki; wpływ na przebieg zdarzeń dotyczących własnej osoby i otoczenia; standardy dotyczące wpływu w sytuacji organizacyjnej; oczekiwania dotyczące wpływu w danej sytuacji; kontrola poznawcza w sytuacji organizacyjnej; własne normy i wartości; względność zadowolenia z wywieranego wpływu (D a n i e c k i, 1983). Poczucie podmiotowości jest wyrazem osobowości nowoczesnej (S z t o m p k a, 2002, s. 565).

Wiedza o byciu podmiotem jest najpełniej dostępna od wewnątrz, ale też poprzez doświadczanie wyrazów cudzej subiektywności, poprzez dialog z innymi i związane z tym dialogiem domniemanie dotyczące treści cudzych przeżyć, przez obserwację i interpretację zachowań. Wiedza ta otwiera inne perspektywy poznania siebie i innych ludzi oraz zrozumienia istoty kontaktów międzyludzkich, pozwala na dostrzeżenie innych ludzi jako równie ważnych podmiotów (R u c i ń s k i, 2002, s. 31–50). Bycie podmiotem oznacza świadomość własnej roli i udziału w rozwijanej działalności, poczucie, iż jest się podmiotem w relacji ze światem przedmiotowym.

Podmiotowość w edukacji

Podmiotowość jest atrybutem edukacji jako procesu społecznego. Respektowanie poczucia podmiotowości wychowanka łączy się ze wzrostem jego poczucia zobowiązania do kontynuowania podjętego zachowania w przyszłości oraz z poczuciem odpowiedzialności za własną działalność. Kreowanie własnej podmiotowości jest podstawowym celem współczesnej edukacji opartej na ofertach i swobodnych wyborach.

Można wskazać 4 obszary poszukiwań wzorca edukacji podmiotowej (L e w o - w i c k i, 1997, s. 65–66):

1. Relacje jednostka – edukacja – społeczeństwo – państwo; zmierza do zwiększenia zakresu praw i realnych możliwości jednostki.

2. Zniewolenie lub wyzwolenie od dominacji ideologii, indoktrynacji, monopolu światopoglądowego, politycznego, ustrojowego; obejmuje kwestie teoretycznych ujęć podmiotu i podmiotowości, koncepcje człowieka i jego rozwoju, wizje modeli edukacji człowieka, wskazuje na prawa i możliwości ludzi do dokonywania świadomych wyborów.

3. Edukacja oraz miejsce i rola człowieka w edukacji; odchodzenie od dominacji modelu edukacji adaptacyjnej w stronę edukacji krytyczno-kreatywnej, współdecydowanie o wszystkim, co składa się na edukację: filozofia i cele edu-

kacyjne, treści, metody kształcenia i wychowania, rozwiązania organizacyjne, infrastruktura itp.

4. Stosunki międzyludzkie głównie między uczestnikami procesów oświatowych (uczniami i nauczycielami), ale też między uczestnikami i innymi grupami współdecydującymi o stanie edukacji i możliwościach zmian oświatowych: rodzice, społeczności lokalne, nadzór pedagogiczny, pracodawcy, elity władzy.

Ideą przewodnią tych relacji powinno być wzbogacanie ofert i możliwości edukacyjnych oraz szans nieskrępowanego wyboru ofert i wnoszenia własnych propozycji przez osoby korzystające z oświaty. Ekspozowanie praw uczestników edukacji do współdecydowania o tych obszarach, w których biorą udział, możliwość nieskrępowanego rozwoju i samorealizacji oraz prawo do szacunku ze strony innych uczestników tego procesu ukazują perspektywę edukacji podmiotowej, służącej człowiekowi. Podmiotowość łączy się z samodzielnością (wolnością), kreowaniem własnego życia i otoczenia, a także z pojęciem tożsamości.

Ideę podmiotowości w edukacji można wiązać z cechami, które odnoszą się do związków między osobą, jej działaniem i wynikami działania. Podmiotowe są działania, które charakteryzują się następującymi właściwościami:

1. Działania są podejmowane z przekonaniem o osobistym wpływie podmiotu na zdarzenia.

2. Regulatorem zachowań obejmujących te działania jest osobowość jednostki i cenione przez nią wartości.

3. Zachowania podmiotu są niezależne od zmiennych, niekontrolowanych pędów i odporne na działanie mechanizmów sterowania zewnętrznego.

4. W procesie postępowania jednostki nie następuje zerwanie związku między podmiotem i wynikami jego działania, a odpowiedzialność za własne postępowanie i jego konsekwencje nie odłącza się od „ja” (N a l a s o w s k i, 1996, s. 8).

Analizując problematykę podmiotowości w edukacji, mamy na uwadze przede wszystkim podmiotowość ucznia i nauczyciela.

Podmiotowość ucznia w edukacji wyraża się w jego współudziale i współdecydowaniu o realizacji różnych ogniw lekcji. Wspierać powinny ją wszystkie składowe procesy dydaktyczne: cele, treści, metody, środki, organizacja, kontrola i ocena osiągnięć. Realizacja zasady podmiotowości ucznia wymaga zapewnienia warunków programowych i organizacyjnych do świadomego, aktywnego, pozytywnie motywowanego współuczestnictwa i partnerstwa. Chodzi więc o tworzenie warunków do jego aktywności, która zgodnie z istotą podmiotowości pochodzić będzie z własnego wyboru, stanowić wyraz poczucia sprawstwa i kontroli nad otoczeniem (S z e m p r u c h, 2001, s. 159). W uczeniu się podmiotowym, traktowanym jako działanie, aktywność podmiotu skierowana zostaje na przedmiot uczenia się, którym jest on sam (jego samoświadomość i wiedza). Podmiot zainteresowany podjęciem działania zbiera informacje i na bieżąco wartościuje przebieg 3 faz działania: preparacyjnej, realizacyjnej i kontrolno-oceniającej. Zakres podmiotowości ucznia powiązany jest z rodzajami ról, jakie podejmuje: rola

twórcy (formułującego zadania), rola użytkownika (zlecającego zadania sobie lub innym uczniom) i rola wykonawcy zadań edukacyjnych (K o j s, 1994, s. 30, 117–128).

Podmiotowość nauczyciela wyraża się w jego kompetencjach i samowiedzy pedagogicznej, a także dbałości o swój warsztat pracy (D e n e k, 2005, s. 81). Rozumiana jest więc jako pole działalności nauczyciela o różnym stopniu swobody, która wyraża się w wyznaczaniu sobie celów, podejmowaniu decyzji, wykonywaniu działań i sprawdzaniu wartości własnych osiągnięć, ewentualnie konfrontowaniu ich z osiągnięciami innych ludzi, wykonujących podobne działania, a także w indywidualnym kierowaniu własnym rozwojem zawodowym, autokreacją urzeczywistnianą poprzez samorozumienie, samoocenę, samoakceptację i samorealizację. Warunkiem podmiotowości jest wolność nauczyciela polegająca na możliwości rozstrzygania, dokonywania wyborów i samostanowienia. Musi być ona związana z odpowiedzialnością za rezultaty własnego postępowania.

Podmiotowość rodziny i szkoły w procesie edukacji

Podmiotowość w edukacji dotyczy relacji koncentrujących się wokół dziecka – ucznia i obejmuje jego rodzinę, szkołę oraz środowisko lokalne. Może być rozumiana w różnych kategoriach:

1. Równorzędne prawa i obowiązki nauczycieli i rodziców w podejmowaniu decyzji.
2. Swoboda w wypowiedaniu poglądów, formułowaniu ocen, prezentacji swoich stanowisk.
3. Wspólnota celów, dobrowolność i względna równość partnerów, zobowiązania do lojalności.
4. Wielowymiarowość zjawiska.
5. Równość szans i uprawnień.
6. Określone poglądy na rolę edukacji, wspólny dialog, ustalanie celów, akcentów na określone sfery osobowości, udział obu stron w doborze treści programowych, zasad i metod pracy w kontekście odpowiedzialności za proces i efekty edukacji.

Podmiotowość stanowi podstawę wzajemnych relacji, w efekcie których rozwija się wzajemne zaufanie partnerów i nastawienie na współdziałanie. Koncentruje się na problemach szkoły i rodziny, dostarcza satysfakcji oraz kreuje strukturę oddziaływań umożliwiającą tworzenie oddolnych inicjatyw. Celem relacji podmiotowych jest doprowadzenie do osiągnięcia przez dziecko pełni możliwości rozwojowych, wraz z respektowaniem najważniejszych zasad, do których należą (J a k o w i c k a, 2004, s. 103–105):

1. Zasada wzajemnego zaufania – odpowiedniej atmosfery, życzliwości, możliwości swobodnego wypowiedania się.
2. Zasada wzajemnego uzupełniania się – harmonijnego dopełniania się działań nauczycieli i rodziców.

3. Zasada akceptacji drugiego człowieka – zrozumienia wzajemnych indywidualnych cech i umiejętności.

4. Zasada wzajemnej lojalności – podstawy stopniowego kształtowania się zaufania.

5. Zasada jedności działania – realizowania przez podmioty interakcji uzgodnionych celów i reguł postępowania, przy czym podejmowane decyzje powinny mieć charakter wspólnie wynegocjowanego kompromisu.

6. Zasada wielostronnego przepływu informacji – uwzględniającego różne kanały porozumienia się nauczycieli, rodziców i środowiska lokalnego w celu konfrontacji różnych opinii i ocen.

7. Zasada aktywnego i systematycznego działania – uwydatniającego potrzebę czynnego udziału i angażowania się w wykonywanie poszczególnych zadań.

Porozumiewanie się podmiotowe wymaga aktywnej, twórczej i odpowiedzialnej roli nauczyciela i rodzica w edukacyjnym procesie komunikowania się. Aktywność rodziców w szkole sprowadza się do ich różnorodnych zachowań, które można ująć w klasyfikacji:

- rodziców partnerów (członków wspólnoty) – charakteryzuje ich równość praw z nauczycielami i uczniami, gotowość do udzielania wsparcia oraz orientacja na partnerstwo i współpracę;

- rodziców klientów (konsumentów) – cechuje ich postawa roszczeniowa: „płacę i wymagam”;

- rodziców samorządnych właścicieli – wyróżnia ich stały pobyt w szkole, tworzą organ prowadzący, dzielą odpowiedzialność za szkołę pomiędzy wszystkie podmioty uwikłane w jej życie (M e n d e l, 1999, s. 71–77).

Najbardziej oczekiwanym przejawem zaangażowania rodziców w sprawy szkoły jest partnerstwo. Rodzice stają się współgospodarzami placówki i kreatorami procesów wychowawczych. Partnerstwo nauczycieli i rodziców sprowadza się m.in. do uzgadniania zakresu i charakteru wymagań szkolnych oraz trybu ich spełniania, konsultowania wyników osiągniętych przez dziecko, uzgadniania działań wychowawczych (S z e m p r u c h, 2001, s. 164).

Funkcjonowanie wychowawcze rodziny w powiązaniu z systemem wychowania szkolnego (K a w u l a, B r a g i e l, J a n k e, 1997, s. 209–210) może przejawiać się również w: partycypacji (współdział, współpraca, współdziałanie, inspiracja); akomodacji (przystosowanie); inercji (bierność, obojętność); opozycji (odrzućcie, sprzeczność interesów, konflikt).

Najkorzystniejszym wychowawczo rodzajem współpracy jest partycypacja, przejawiająca się w partnersko-inspiracyjnej postawie rodziców wobec szkoły. Niższy jakościowo charakter powiązań relacji rodziny ze szkołą zajmuje akomodacja, która oznacza jedynie pozytywne ustosunkowanie się rodziców do wymagań stawianych im przez szkołę oraz wykonywanie poleceń bez podejmowania spontanicznej aktywności. Rodzina może także przejawiać bierność w powiązaniach opiekuńczo-wychowawczych ze szkołą (inercja). Inicjatywy wychowawcze szkoły są ignorowane i niedostrzegane przez rodziców. Najbardziej niekorzystne

w relacjach rodziny i szkoły jest zjawisko opozycji, kiedy inicjatywy kierowane ze szkoły nie są akceptowane przez rodziców, dochodzi nawet do szkodliwych postaw wychowawczych rodziców graniczących ze zjawiskiem patologii opiekuńczo-wychowawczych. Opozycyjne nastawienie rodziców do szkoły uniemożliwia nawiązanie dialogu wychowawczego na linii szkoła – dom.

Obszary i formy podmiotowych relacji rodziny i szkoły

Podmiotowe relacje rodziny i szkoły przybierają różne formy, które można rozpatrywać według następujących kryteriów:

1. Udział osób uczestniczących: zbiorowe (wywiady, imprezy i uroczystości szkolne, spotkania z ekspertem), indywidualne (konsultacje pedagogiczne, kontakty korespondencyjne i telefoniczne, wizyty domowe itp.).

2. Stopień pośredniości kontaktów: bezpośrednie (zebrania klasowe, konsultacje, wizyty domowe itp.) i pośrednie (tablica ogłoszeń, korespondencja, wystawy książek itp.).

3. Obszary działań nauczyciela i rodziców: wzajemna wymiana informacji, wzajemne uzgadnianie norm, wymagań i zachowań, wzajemne świadczenie usług, dostarczanie rodzicom wiedzy pedagogicznej (np. pedagogizacja rodziców).

4. Realizacja podstawowych funkcji szkoły: wspomaganie działań wychowawczych rodziców, wspieranie rodziców poszukujących sposobów zmiany relacji między dziećmi, integrowanie zabiegów wychowawczych (N o w o s a d, 2004, s. 179–180).

Zachęcanie rodziców do aktywnego współdziałania jest trudnym przedsięwzięciem. Rodzice muszą być przekonani o sensowności zadań wyznaczanych przez szkołę. Przekaz informacji powinien mieć charakter dwukierunkowy i spełniać następujące warunki: (1) wymiana poglądów przebiega w przyjaznej atmosferze, a uczestniczące w niej osoby mają zagwarantowane poczucie bezpieczeństwa; (2) uczestnicy procesu dbają o uzyskanie informacji zwrotnych i tworzą sprzyjające ku temu warunki organizacyjne oraz techniczne; (3) otrzymane opinie lub informacje zwrotne wykorzystywane są do udoskonalenia funkcjonowania szkoły; (4) wymiana informacji odbywa się systematycznie; (5) informacja odpowiada oczekiwaniom adresatów.

Współpraca szkoły z rodzicami organizowana może być w następujących obszarach (B e r e s f o r d, 1999, s. 22–29):

1. Komunikowanie się z rodzicami – przebiega w dwóch układach: szkoła – dom, dom – szkoła. Inicjującą i bardziej aktywną stroną jest szkoła, która w sposób naturalny zaprasza do współpracy, odpowiadając za przyjęcie dziecka do swojej społeczności, projektuje skuteczne formy wzajemnej komunikacji w odniesieniu do szkolnych programów i rozwoju dziecka.

2. Edukacyjna rola rodziców w domu (nauka domowa) – dotyczy pomocy, jakiej rodzice mogą udzielać dzieciom. Szkoła dostarcza rodzicom informacji

oraz koncepcji, jak pomagać dzieciom w pracach domowych i innych formach aktywności związanych z realizacją szkolnych programów nauczania.

3. Wspomagająca rola rodziców w działaniach edukacyjnych szkoły (wolontariat) – rodzice wzbogacają środowisko edukacyjne swoją wiedzą i umiejętnościami, tworzą rodzicielskie organizacje pomocy i wsparcia nauczyciela.

4. Wsparcie dla rodziców świadczone przez szkołę (rodzicielstwo) – pomoc rodzicom w tworzeniu domowego środowiska wsparcia dla dziecka jako ucznia, poprzez kursy, programy wspierania rodziny, wizyty domowe, spotkania środowiskowe itp.

5. Udział rodziców w podejmowaniu decyzji dotyczących szkoły i ich dziecka (współzarządzanie) – włączanie rodziców jako równoprawnych partnerów w podejmowanie szkolnych decyzji; ukierunkowanie na rozwój liderów oraz reprezentacji rodzicielskich.

6. Relacje szkoły i społeczności lokalnej (współpraca) – doprowadzają do wspólnotowych form życia społecznego i korzystnych przekształceń rzeczywistości w celu ulepszania warunków realizacji programów szkolnych, życia rodzin oraz uczenia się i rozwoju uczniów. Dotyczą współdziałania szkoły z lokalnymi samorządami, placówkami doradczymi, kulturalnymi, zdrowotnymi, agencjami, organizacjami społecznymi oraz grupami biznesowymi.

Podmiotowość rodziców, dzieci – uczniów i nauczycieli stanowi zasadniczą treść relacji, która stwarza im szanse spotkania się we wspólnej przestrzeni i zaoferowania wzajemnej pomocy, wsparcia, zrozumienia w procesach ustawicznego rozwoju jednostkowego oraz wypełniania zadań życiowych. Trójpodmiotowość partnerskich relacji rodziny i szkoły tworzy strukturę wypełniającą przestrzeń rodzinno-szkolną, w której skład wchodzi 3 poziomy:

Poziom 1. Współpraca elementarna rozwijająca się między konkretnymi rodzicami, dziećmi i nauczycielami. Jest ona zespolona wspólnotą wartości, powinności i działań. Opiera się na indywidualizacji kontaktu, demokratycznym stylu negocjowania i współdecydowania, dobrowolności udziału. Wymaga poszanowania doświadczania wartości samego siebie i świata, kształtowania poczucia współodpowiedzialności wszystkich za dobro wspólne, samopomocy i wypracowania form współpracy odpowiadającej współuczestnikom.

Poziom 2. Współpraca zintegrowana, rozwijana poprzez formy zespołowe i zbiorowe, wykraczająca poza indywidualną przestrzeń określonej rodziny i związana z osiąganiem ogólniejszych celów wspólnotowych. Pozwala wykreować społeczną przestrzeń, w obrębie której relacje są bezpośrednie, powszechne i dopełniają współpracę elementarną.

Poziom 3. Współpraca instytucjonalna opierająca się na demokratycznie wyłanianej reprezentacji wszystkich podstawowych zbiorowości, czyli przedstawicielach rodziców, uczniów i nauczycieli. Jej postać przybiera charakter ciała społecznego, kojarzącego interesy oddolne z bardziej ogólnymi interesami społeczeństwa i państwa (K a w l a, B r a g i e l, J a n k e, 1997, s. 228–229).

Podmiotowe usytuowanie uczestników relacji edukacyjnych może przynieść społecznie oczekiwane rezultaty. Podmiotowość w edukacji pojmowana jako zasada, przesłanie filozoficzne ukierunkowujące formułowane cele i praktyki pedagogiczne zawarte w treściach, metodach i formach organizacyjnych, a przełożona na język działań powinna być postrzegana również jako jedna z ważnych dróg doskonalenia i przebudowy szkoły oraz przemian społeczno-kulturowych kraju.

Zakończenie

Współpraca szkoły z domem rodzinnym korzystna jest zarówno dla szkoły, jak i dla rodziny. Rozwój relacji podmiotowych zależy od zapewnienia nauczycielom, uczniom i rodzicom rzetelnej informacji na temat rzeczywistości szkolnej, a także opracowywanych planów podejmowanych działań oraz od uzgadniania ich ze wszystkimi podmiotami edukacyjnymi.

Podmiotowość nauczycieli, uczniów i ich rodziców wpływa na specyfikę szkoły, gdyż każdy z podmiotów w działaniu wspólnotowym wywiera wpływ na siebie i równocześnie na profil pedagogiczny szkoły uspołecznionej, włączającej rodziców do swej przestrzeni edukacyjnej, będącej wspólnym dobrem, żywo reagującej na otoczenie. Szkoła taka staje się miejscem jednostkowej i społecznej autokreacji. Podmiotowe funkcjonowanie w szkole przyczynia się do zmiany jej oblicza w szkołę umiejętności i kompetencji, otwiera możliwości autentycznej, efektywnej aktywności edukacyjnej wszystkich podmiotów i prowadzi do przeobrażeń w oświacie.

Bibliografia

- Beresford E., 1999: *Rola władz lokalnych we wspieraniu współpracy rodziców i szkoły*. W: *Szkoła – rodzice. Ku partnerstwu*. Red. J. Kropiwnicki. Jelenia Góra.
- Czerepaniak - Walczak M., 2006: *Pedagogika emancypacyjna. Rozwój świadomości krytycznej człowieka*. Gdańsk.
- Daniecki W., 1983: *Poczucie podmiotowości i jej uwarunkowania organizacyjne*. W: Korzeniowski K., Zieliński R., Daniecki W.: *Podmiotowość jednostki w koncepcjach psychologicznych i organizacyjnych*. Wrocław.
- Denek K., 2005: *Ku dobrej edukacji*. Toruń–Leszno.
- Górniewicz J., 2001: *Kategorie pedagogiczne*. Olsztyn.
- Jakowicka M., 2004: *Potrzeba metodologicznych podstaw oceny relacji nauczyciel – rodzice*. W: *Nauczyciele i rodzice. W poszukiwaniu nowych znaczeń i interpretacji współpracy*. Red. I. Nowosad, M.J. Szymański. Zielona Góra–Kraków.
- Kawula S., Brągiel J., Janke A.W., 1997: *Pedagogika rodziny*. Toruń.
- Kojs W., 1994: *Działanie jako kategoria dydaktyczna*. Katowice.
- Lewowicki T., 1997: *Przemiany oświaty*. Warszawa.
- Mendel M., 1999: *Rodzice w szkole*. W: *Szkoła – rodzice. Ku partnerstwu*. Red. J. Kropiwnicki. Jelenia Góra.

- N a l a s k o w s k i S., 1996: *Humanizm i podmiotowość w wychowaniu*. Toruń.
- N o w o s a d I., 2004: *W poszukiwaniu warunków współpracy nauczycieli i rodziców*. W: *Nauczyciele i rodzice. W poszukiwaniu nowych znaczeń i interpretacji współpracy*. Red. I. N o w o s a d, M.J. S z y m a ń s k i. Zielona Góra–Kraków.
- R u c i ń s k i S., 2002: *Maxa Schellera wiedza o byciu podmiotem*. W: *Prawo głosu i różnicy a podmiotowość*. Red. M. N o w i c k a - K o z i o ł. Warszawa.
- S z e m p r u c h J., 2001: *Nauczyciel w zmieniającej się szkole. Funkcjonowanie i rozwój zawodowy*. Rzeszów.
- S z t o m p k a P., 2002: *Socjologia*. Kraków.
- T o m a s z e w s k i T., 1985: *Człowiek jako podmiot i człowiek jako przedmiot*. W: *Studia z psychologii emocji, motywacji i osobowości*. Red. J. R e y k o w s k i, O.W. O w c z y n n i k o w, K. O b u c h o w s k i. Wrocław.